

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Մակերոնական հարցի ընդարձակումը.—Չահագրգռուած կողմերի երկդիմի վերաբերմունքը.—Աւստր-Յունգարիայի ձգտումները.—Մակերոնացիների որոշումը.—Դիմաւիսային պայքարումներ Սոլունում.—Մի քանի մեծ պետութիւնների կողմից նաւաստովորներ ուղարկելը Սոլուն.—Կիլիկիայի նորրևսիտ կաթողիկոսի ժամանումը Սիւ.—Պոստով դրամ փոխադրելու համաձայնութիւն Ռուսաստանի եւ Բուլղարիայի մեջ:

Ոչ էդուարդ VII-րդի այցելութիւնը Պորտուգալիային, Իտալիային և Ֆրանսիային, ոչ Վիլհելմ II-րդի ճանապարհորդութիւնը Հռոմ և Լուբէի ճանապարհորդութիւնը Ալժիր, ոչ Մարոկկոյում շարունակուող ներքին արիւնահեղ երկպառակութիւնը, ոչ Սոմալիլէնդում Անգլիայի կրած պարտութիւնը «Իսենթ մոլլայից», նոյնիսկ ոչ զրէյֆուսեան գործի կրկին յարուածն առնելը կամ բայխստագի նոր ընտրութիւնների համար անուող պատրաստութիւնները—ոչ մէկը զբաղեցից այնքան չեն գրաւում այժմ քաղաքակիրթ ազգերի ուշքը, որքան օրէցօր առաւել սուր կերպարանք ստացող մակեդոնական խնդիրը, որ այժմ դառաւ նաև Ալբանիայի և Հին Սերբիայի (Կոսսովեան վիլայէթ) հարց:

Այդպիսով Մակեդոնական հարցը, որ սկզբում վերաբերում էր եւրոպական Թիւրքիայի իսկապէս միայն երկու վիլայէթներին—Սալոնիկեան և Մոնաստիրեան—ընականաբար ընդարձակուելով տարածուեց նաև Ալբանիայի հիւսիսային մասի, ինչպէս և Հին-Սերբիայի կամ Կոսսովեան վիլայէթի վրայ, մի կողմ թողնելով ոչ միայն Փոքր-Ասիայի վիլայէթները, այլև եւրոպական Թիւրքիայի Ադրիանոպոլի, Եանինայի (հարաւային Ալբանիա) և Սկուտարիի (միջին Ալբանիա) վիլայէթների վարչական բարեփոխութեան հարցը, չենք գրում իսպառ մոռացուած «ինքնավարութիւն» կամ «աւտոնոմիա» խօսքը, որ

կարծես այժմ ամաչում են գործածել Բերլինի դաշնագիրը ըստորագրող մեծ պետությունները...

Թիւրքիայի բեֆորմների իրագործելու հարցում կարելի է նկատել բոլոր շահագրգռուած կողմերի մէջ (բացի ճնշուած ապայի) կեղծիք. հրապարակօրէն ասում են մի բան, իսկ տակից, ծածուկ ուրիշ պատրաստութիւններ են տեսնում... Ամենից շատ երկդիմութիւն է բանեցնում Աստրո-Ունգարիան: Հետաւոր զաղութներից զուրկ այդ եւրոպական ցամաքային մեծ պետութիւնը ուզում է Հին-Սերբիայի և Մակեդոնիայի վրայով հասնել Սալոնիկի ծոցը մի կողմից և Հիւսիսային Ալբանիայի, Սկուտարիի վիայէթի վրայով, Ադրիական ծովի ափը: Իր այդ նպատակի մէջ Աւստրիան մի կողմից անբարեացակամ վերաբերմունք է գտնում սլաւոնական տարրերի կողմից (Չերնոգորիա, Սերբիա, Բուլղարիա), միւս կողմից էլ՝ դէպի Ադրիական ծովը ձգտելու մէջ, զսպում է Իտալիայի տենչանքով—պահել իր համար հարկան Ալբանիան:

Իր այդ ձգտումների մէջ Աւստրիան եթէ ունի մի տարր, որ համեմատաբար համակրանքով է վերաբերում իրան—գալաթոլիկ ալբանացիներն են, որոնք Սկուտարիի վիայէթի ազգաբնակչութեան մեծամասնութիւնն են կազմում: Սակայն անկախութիւն սիրող մահմէդական ալբանացիները, ինչպէս և «Մակեդոնիան մակեդոնացիներն համար» դաւանող Մոնաստրիի և Սալոնիկի սլաւոնները՝ մտադիր չեն կրակից չափանակներ հանել Աւստրիայի համար: Այդ լաւ իմանալով Աւստրիան՝ գերադասում է Թիւրքիայի status quo-ն—որովհետև այդ պայմաններում նա de facto տնտեսապէս կը նուաճի իրան ցանկալի երկիրները (դէպի Ադրիատիկ ծովը և Սալոնիկի ծոցը): Հասկանալի է, թէ ինչու նա պէտք է աշխատի պահպանել status quo-ն և դէմ լինի մակեդոնական յեղափոխական շարժման և ալբանացիների անկախութեան ձգտումներին:

Լաւ ծծում է Թիւրքիային նաև Գերմանիան, որ մի պարագիտի նման տեղաւորուել է այդ ախմախ հրէշի շլինքին և գեշեփտներ է անում... Նրան ինչ ձեռք կը տայ, որ իսկապէս վերածնունդի այդ հրէշը...

Ֆրանսիական կապիտալիստները և կղերականները պակաս շահ չ'ունեն այդ փթած կարգերից: Գուցէ ամենից շատ Անգլիան անկեղծօրէն ցանկանար տանել Թիւրքիայի բոլոր մասերի ինքնավար անջատումները, բայց նախ՝ որ վախենում է «պանսլաւիզմի» զարգացումից, որի շնորհիւ Ռուսաստանի ազդեցութեանը կ'աւելանար Միջերկրական ծովում, իսկ երկրորդ՝ միւս

մեծ պետութիւնները շահերը հակառակ են նրա այդ բարի ցանկութիւններին:

Եւ ահա այդ արտաքին խճճուած հանդամանքներում մակեդոնական յեղափոխականները յոյս դնելով արիւնակից Բուլղարիայի անպայման (թէկուզ սրողուած) աջակցութեան, երկար տարիներ ընթացքում նախապատրաստուեցին թոթափելու Օսմանեան անարգ ու սպանիչ լուծը: Եւրոպան ուղեցնրանց հանգստացնել և առաջարկեց բեֆորմներին մի ծրագիր, որը ոչ գոհացրեց մակեդոնացիներին, ոչ էլ ոչ ժ ունեցաւ զսպել բեֆորմներին հակառակ ալբանացիներին: Այդ բեֆորմները իրագործելու համար անուշադր հարկաւոր էր զինաթափ անել ալբանացիներին, եւրոպական Թիւրքիայի այդ քրդերին և համիդականներին, պէտք էր Թիւրքական ժանդարմերիայի մէջ քրիստոնէական տարր մտցնել և հրամանատարութիւնը յանձնել եւրոպական օֆիցերներին: Իսկ զվկը ստիպէր քաջ ալբանացուն իջնել իր անմատչելի լեռներից ու ծախներից և գէնքը յանձնել, ով կը լցնէր Թիւրքիայի դատարկ գանձարանը՝ կանոնաւորապէս վարձատրելու համար թէ վերանորոգուած ժանդարմերիան և թէ եւրոպացի մեծապահանջ օֆիցերներին:

Ամենից լաւ զգում էին դիպլոմատիայի մշակած ծրագրերի անիրագործելի լինելը՝ Թիւրքիայի բեժիմը իրանց կաշուի վրայ ուսումնասիրած մակեդոնացիները: Ուստի դրանք շարունակեցին իրանց հրոսակախմբերով անհաւասար կռիւր և — զգալի զարձնելու համար նաև եւրոպական բուրժուազիայի հաստ կաշուի վրայ Թիւրքական կարգերի գեղեցիկ կողմերը — դինամիտային մի շարք պայթուցիկներ առաջացրին թէ Սալոնիկում և թէ այլ տեղերում: Այդ պայթուցիկներից վնասուեց Սալոնիկի Օտտոմանեան բանկը, որ կիսա-եւրոպական մի հաստատութիւն է, վնասուեց նոյն քաղաքում եւրոպական կոլոնիստների ժողովարանը, գերմանական կուռը, ֆրանսիական մի նաւ: Նման ձևով աւերումներ եղան Բիտոլի և Ուսկիւբի մէջ: Վնասուեցան շատ տեղերում երկաթուղային կամուրջներ կայն:

Թէ ինչ տպաւորութիւն են թողել այդ պայթուցիկները և ինչ քաղաքական դրութիւն են ստեղծել, այդ երևում է Berliner Tagedlatt-ի հետեւեալ թղթակցութիւնից.

«Սալոնիկեան անցքերի արած տպաւորութիւնը Պոլսում չմեցուցիչ էր. երկիւղ կրելով, որ չը լինի թէ պայթուցիկները կրկնուեն, Պոլսում բոլոր պետական շինութիւնները պահպանում են զօրքերով: Զօրքեր են ուղարկուած նաև Սոլուն: Սակայն մեծ յոյս չ'ունեն, որ զօրքերը պահպանեն ճանապարհների

ապահովութիւնը, որովհետեւ 7 ամիս է դրանք ոռճիկ չեն ստանում և օտրպուած են իրանց ապրուստը հայթայթել գողութիւններով... Իլդըզ-Քեօշկում դրութիւնը անօգնական է, քաղաքական չըջանները տրամադրուած են յոռետես կերպով, լուրեր են պտտուում պետութիւնների ծովային ցոյցի մասին Սոլունի առաջ: Սոլունի բուլղարների տներում կատարուած խուզարկութիւնների ժամանակ շատ ոռւմբեր են գտնուել:

Իտալիան և Աւստրո-Ունգարիան արդէն նաւատորմիդներ են ուղարկել Սոլունի ջրերը: Պարիզից հրաման է ուղարկուած Տուլոն՝ նաւերի զօրաւաժներն ուղևորել Սալոնիկի: Ասում են թէ Իլդըզ-Քեօշկում տրամադիր են ուլտիմատում ուղարկել Բուլղարիային...

Լ. Ս.

26 ապր.

Մարտի 18-ին Կիլիկիոյ նորընտիր կաթողիկոս Սահակ Խապայեանը Միսիսից մեկնեց դէպի Սիս մեծ հանդիսով:

Ժամ 10-ին թափորը հասաւ Սոյ կամուրջին: Կաթողիկոսը կամուրջին վրայ կառքէն իջնելով միւթէսարիֆ փաշայի կողմէ դրկուած զարդարուն թամբով ձին նստելով, թափորը դէպի Մայրավանք ուղղուեցաւ, դպիրը միշտ կ'երգէին. երբ թափորը վանքին հասաւ, քահանայք զգեստաւորեալ դիմաւորեցին: Կաթողիկոսը ձիէն իջնելով ծանրագին չուրջառ և կաթողիկոսական գաւաղան առաւ, չարականների երգերով և խնկարկութիւններով տաճարը մտաւ, սեղան իջնելով ուխտը կատարեց, վերջ ժողովրդին դառնալով գտած ընդունելութեան համար գոհունակութիւն յայտնեց: Քարոզէ վերջ, միևնոյն հանդիսաւորութեամբ վեհարանն իջաւ: Հոն բարի գալստեան շնորհաւորութիւններն ընդունեց: Գիշերը վանքին մէջ լուսավառութիւնը եղան:

Կիրակոս և Մովսէս եպիսկոպոսները մարտի 23-ին չըջաբերական հանեցին, որ կաթողիկոսը ապրիլ 20 աշխարհամատրան կիրակին օծումը պիտի ընդունի և ապրիլ 27 կանաչ կիրակին ալ սրբալոյս մեռնօրհնէք պիտի կատարէ: Յիշեալ չըջաբերականէն Կիլիկիոյ բոլոր թեմերը զրկուած է:

(Քաղուած է «Բիւզանդիոնից»)

„Собр. Узакон. и Распор. Правит.“-ի մէջ տպուած է ուսական և բուլղարական կառավարութիւնների մէջ կայացած համաձայնութեան մասին՝ Ռուսաստանի և Բուլղարիայի մէջ